

NÉMETH LÁSZLÓ

(1901—1975)



Nagy rendet vágott a kaszás. Megint — mondanánk —, ha nem riadnánk vissza az összehasonlításoktól; mert veszteségünk rendkívüli. A legnehezebb föladatokat egyikét kapta a toll: papírra vetni, hogy Németh László nincs többé.

Állócsillag hullott le a magyar szellem égboltjáról. Majd fél évszázadon át fényesen világított; mindenki, aki irodalomban, tudományban, művészetben emelkedett célok felé elindult, bemérhette hozzá útját. Fénye nem csökkent, mindig s messziről látható volt. Első műveitől az utolsóig — a Tanútól a Megmentett gondolatok-ig, a Gyász-tól az Irgalom-ig, a VII. Gergely-től Az írás öröge-ig — változatlan erővel sugárzott.

Életműve valódi arányait, reális mértékét hiánya adja meg. A halálát kísérő gyász nem túloz. Prózája a XX. században csak Móriczéhoz mérhető.

Abban, hogy a magyar prózairodalom korunkban behozta elmaradását a líra mögött, a fő érdem Németh Lászlóé. Megszoktuk, hogy a magyar kultúra organizátorai — Kazinczy, Kisfaludy, Gyulai, Osvát — mint alkotók nemzedékük második vonalához tartozzanak. Németh kivétel e szabály alól: ő íróként is a legjobb volt a Nyugat második generációjában.

Munkássága a legnagyobb vállalkozások egyike. Kulcsszava a Minőség. Bonyolult fogalom ez: művészi, erkölcsi, pedagógiai és társadalmi jelentése is van. „Mit értettem én Minőségen?... a fényt, a megértés mélységével párosult könnyűséget és ruganyosságot, mely a görögöket a keleti civilizációk népei fölé emelte s amely a nyugati civilizáció ormain is ott ragyog... Ennek a Minőségnek az igényét akartam én az igazságos elosztás égető követelményével összekapcsolni s egy alapjában véve pedagógiai műben értelmiségünkön át népünk közkincsévé tenni” — írta egy kései tanulmányában. A Minőség az író szóhasználatában egyszerre volt szociális és kulturális program és a közepszerűséget meghaladó belső igény szint. A magyar művelődés barokki modelljének eszmei és vitális gyökere, valamint magatartás, életvitel, emberi atmoszféra. A szocializmusnak nem kritikája, nem megkérdőjelezése, hanem „hibaigazítása”, továbbépítésének szándéka.

A Németh László-i életmű alaptörvénye a világ megkettőzése: valóságra és ideára, eszmére és utópiára. Feszültségét a Van és Lehet kölcsönhatása táplálja. A kiválóság a világgal kényszerűen keveredik, s ebből ered az erőfeszítés, hogy a lehetőség sokféleségéből a történelemtől, sorstól önmaga s népe számára a legkivánatosabb változatot csikarja ki. „Utópia és eszme elválaszthatatlanok: a szocializmus nem

lehet soha olyan tudomány, hogy arról az akaratmozgósító erőről, amely a kívánatos vonzásban rejlik, lemondhaszon!" — olvassuk előbb idézett írásában. Ilyen értelemben fonódik össze munkásságában a realizmus és romantika. Szellemi rokonai Tolsztoj és Széchenyi. S mivel a dal szüli énekését, írói tehetségében is sokféle képesség kapcsolódik össze: a teoretikusé és a történészé, a gondolkodóé és a művészé. Bolyai János zsenije apja univerzalitására oltva.

Midőn búcsúzunk Németh Lászlótól, emlékek villannak föl bennünk, s mozdulni kezd egy érzés vagy gondolat: tán emberként volt mégis a legnagyobb! Nem a piedesztálon álló szobor merevségével, hanem emberi egyszerű-

ségével, őszinteségével, közvetlenségével. Személyiségéből derű sugárzott, csendes humánus, szelíd humor, jóindulat. Szerette az embereket, a szellem fölényét sohasem érezte velük, szorongásukat föloldotta. Igaz ember volt.

Németh László halála fölbecsülhetetlen veszteségünk. Különösen az nekünk, akik „választott szülőföldjén” élünk, ahol az író édenalapító ösztöne a sorstól tán legszebb s leggazdagabban termő éveit kapta. Nem feledjük őt, mert feledhetetlen. Ami fájdalomunkban vigasz, hogy csak a testét temethetik el. Rajta leszünk, hogy életműve a nemzeti műveltség szervező részét alkossa.

G. F.

